مدیریت شهری
شماره ۴۸ پاییز ۱۳۹۶
No.48 Autumn 2017
۳۶۱-۳۷۶
زمان دریافت مقاله: ۱۳۹۵/۱۱/۹ زمان پذیرش نهایی: ۱۳۹۶/۵/۲

بررسی نقش طبیعت بر حس شادابی ساکنین در مجتمع های مسکونی (راهکارهای بهبود روابط همسایگی؛ نمونه های مورد بررسی مجتمع اکباتان در تهران و مجتمع مهرگان در قزوین)

محمد بهزادپور- دانشجوی دکتری تخصصی گروه معماری دانشگاه آزاد اسلامی واحد رشت، گیلان، ایران
یوسف گرجی مهلبانی*- دانشیار دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه بین المللی امام خمینی (ره)، قزوین، ایران
جمال‌الدین سهیلی- استادیار دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه آزاد اسلامی واحد قزوین، قزوین، ایران

چکیده

این مقاله به بررسی نقش طبیعت در مجتمع‌های مسکونی بر میزان حس شادابی و سرزندگی ساکنین با بررسی نمونه های موردی مجتمع اکباتان در تهران و مجتمع مهرگان در قزوین پرداخته است. در این مقاله تعریف سرزندگی از دو دیدگاه مورد بررسی قرار گرفت. دیدگاه اول که بعد آن فردی است، مربوط به بینش، فرهنگ و ادراک مردم است و دیدگاه دوم به فضاهای شهری مربوط می‌شود که این دو دیدگاه با هم ارتباط متقابل دارند و از یکدیگر نیز تاثیر می‌پذیرند. سپس به بررسی عوامل موثر بر سرزندگی پرداخته شده که در این میان نقش طبیعت در ایجاد سرزندگی، نقشی اساسی و غیر قابل انکار است. وجود طبیعت به عنوان یکی ازعوامل موثر درطراحی محوطه باز مجتمع‌ها می‌تواند جهت «ارتقاءحس سرزندگی، آرامش محیط و کاهش روح ماشینی مدرنیته» مفید واقع می‌شود. در نهایت تأثیر طبیعت موجود در مجتمع‌های مسکونی اکباتان تهران و مهرگان قزوین از طریق پرسشنامه ای که پایایی و روایی آن بررسی شده است، مورد تحلیل و بررسی قرار گرفت. نتایج حاصل از بررسی پرسشنامه حاکی از آن بود که میزان زیاد طبیعت در مجتمع اکباتان تأثیر بسیار قابل توجهی بر حس سرزندگی افراد در این مجتمع نیز داشته، همچنین میزان اندک طبیعت در مجتمع مهرگان، تأثیر بسیار اندکی بر روی حس سرزندگی ساکنین این منطقه داشته است. با توجه به مفهوم سرزندگی و عوامل موثر بر آن، بایدگفت که طبیعت موجود در محوطه باز مجتمع‌های مسکونی به عنوان یک بستر و فضای‌گردهم آورنده، باعث تعاملات اجتماعی و روابط بهتر میان کاربران خواهد شد.که در نهایت این ارتباطات منجر به شادمانی بیشتر و حس‌سرزندگی ساکنین می‌شود. از متغییرهای این تحقیق می‌توان به: ۱- متغییر مستقل: طبیعت؛ ۲- متغییر مداخله‌گر: تعاملات اجتماعی؛ ۳- متغییر وابسته: سرزندگی اشاره کرد و داده‌های تحقیق با استفاده از روش کتابخانه‌ای و پرسشنامه جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل گردیده‌اند. در معماری گذشته برای انجام این تعاملات، از طبیعت موجود درحیاط خانه‌ها استفاده می‌کردند ولیکن در مجتمع‌های مسکونی امروزی به علت عدم توجه به معنا وکیفیت فضایی، به آن کمتر توجه شده است. همچنین روش تحقیق دراین مقاله توصیفی (علی- مقایسه‌ای) از نوع کیفی می‌باشد. در پایان نتیجه‌گیری لازم اشاره شده است.

واژگان کلیدی: طبیعت، مجتمع مسکونی، تعاملات اجتماعی، شادابی.

research investigates the role of nature in residential complexes, in sense of freshness and happiness of residents, by examining case studies in Ekbatan complex in Tehran and mehregan complex in Qazvin

Abstract

This research investigates the role of nature in residential complexes, in sense of freshness and happiness of residents, by examining case studies in Ekbatan complex in Tehran and mehregan complex in Qazvin. (In this study, happiness was examined from two point of views) The first is subjected to individual and is related to culture, insight and understanding of people and the two views are interrelated and affect each other. Then factors affecting the happiness were studied. It is important to note that the role of nature in creating happiness is basic and undeniable. Nature, as one of the factors in the design of open spaces in these complexes can be useful in the sense of vitality and calm environment and reduction of machine spirit of modernity. Eventually, the impact of nature in Ekbatan and Mehregan complexes were examined through questionnaires the result of questionnaires showed that high level of nature in Ekbatan has very significant impact on sense of happiness of people in the complex, and also the slight nature in Mehregan complex has very little impact on the sense of happiness of people Mehregan complex. According to the concept of happiness and factors affecting it, we shall say, the open nature of the residential complexes, as a gathering place, causes better so social interactions and better relationships between users, which will lead to greater happiness of the residents. In the past architectures, in order to perform these interactions, the naure in the yard was used but, in today`s residential complex, there is less attention regarding meaning and quality of environment. With regards to the requirements of modern life “shortage and sometimes lack of natural elements, rush hours, noise pollution, advanced technology, fading close emotional relations of the resident in most good neighborly relations in residential complexes, and followed by social anomalies(crime) and identity crisis in settlements requires attention to the construction of residential areas with natural elements, for creating space for social interaction(more and better understanding of users towards each other) has attracted researcher`s view. We can also say, nature as factor that can canes social, cultural, psychotically mobility of people in residential complexes, has been considered in this study. And according to the belief that man is part of the nature, causes his survival, and this valuable relationship is emphasized is emphasized in Islamic teaching is one of the main points in this study the methodology described in this research is qualitative.

Key word: Nature-Residential complex-Social interaction-Happiness-freshness

این مقاله برگرفته از رساله دکتری محمد بهزادپور با عنوان «بازشناسی نقش طبیعت بر روابط همسایگی در مجتمع های مسکونی» به راهنمایی (مسئول مکاتبات) دکتر یوسف گرجی مهلبانی و مشاوری دکترجمال الدین سهیلی می‌باشد که در گروه معماری دانشگاه آزاد اسلامی واحد رشت ارائه گردیده است.
* نویسنده مسئول مکاتبات، شماره تماس: ۰۹۱۲۱۱۶۸۴۳۸، رایانامه: Gorji@arc.ikiu.ac.ir

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-03]

مقدمه

امروزه شهرنشینی و مجتمع‌سازی، پدیده‌های زنده و متغیر می‌باشد. این تحرک و زنده بودن خود تبعاتی به همراه دارد که شامل، سمومات فضاهای شهری و صنعتی است. طبیعت موجود در مجتمع‌های مسکونی همانند ریه‌هایی که عمل تنفس را آسانتر و میسر می سازد عمل می‌کنند. شاید مجتمعی که فاقد طبیعت باشد به مجتمع مردگان تبدیل شود و روابط همسایگی در آن تقلیل یابد. مقصود از این مقاله ایجاد طبیعت به منظور ریه‌های مجتمع‌های مسکونی که در زمینه شهرسازی مطرح می‌شود نیست. بلکه هدف اصلی از این پژوهش بررسی جنبه ی روانشناختی طبیعت و در پی آن تاثیر طبیعت بر حس سرزندگی، شادابی در مجتمع‌های مسکونی می‌باشد. باتوجه به این باور که انسان جزئی از طبیعت است و ارتباط نزدیکش با طبیعت، باعث ادامه حیات و دوام زندگی اوست و این ارتباط ارزشمند درتعالیم دین اسلام نیز مورد تاکید قرارگرفته، از اهمیت موضوع این تحقیق می‌باشد. به نوعی می‌توان گفت سرزندگی، حاصل شرایط محیطی و نوع درک ما از آن محیط است. تاکنون به ویژگی سرزندگی مجتمع‌های مسکونی در مطالعات، تحقیقات و پروژه های طراحی مجتمع‌ها توجه جدی نشده است و بیشتر مجتمع‌های مسکونی که امروزه دیده می‌شوند محیطهای کسل کننده و غیر جذابی می‌باشند که هیچ انگیزه ای را در افراد برای رفتن و ماندن درآن مکان‌ها بر نمی‌انگیزانند. ایجاد فضاهای سبز در مجتمع‌ها به سلامت جسم و روان ساکنین کمک می‌کند تا مردمی که امکان استفاده روزمره از طبیعت در داخل شهر را ندارند، این امکان برای آنها در مجتمع‌های مسکونی خود فراهم شود. در این مقاله قصد بر این است که نقش فضای سبز در معماری معاصر را بر میزان حس سرزندگی ساکنین، در دو مجتمع مسکونی «اکباتان تهران و مهرگان قزوین» را از طریق پرسشنامه بررسی نماییم. به نظر می‌رسد که افراد ساکن در مجتمع‌های مسکونی، با واحدهای همسایگی هم ارزش اگر برای آنها زمینه مناسب ارتباطات وجود داشته باشد باهم رابطه ی اجتماعی بیشتر و بهتری خواهند داشت. دلیل آن، رابطه‌ی مستقیم و یک به یک مردم نیست فرض بر این است، افرادی که چنین مناطقی را برای زندگی انتخاب می‌کنند، به دلیل همگونی ارزش ها تعامل بیشتری خواهند داشت و برای انجام این تعامل نیاز به بستری مناسب هست، که فضای سبز می‌تواند همان بستر برای تامین روابط اجتماعی و کاهش ناهنجاری‌های اجتماعی باشد. تحقیق ترنس لی دربریتانیا جنبه‌های ادراکی این مشاهده را تأیید میکند، مردمی که در یک منطقه همگون و یا به بیان لینچ در یک محله زندگی می‌کنناحتمال بیشتری دارد که تصویر ذهنی روشنی از محله ی خود داشته باشند. مجتمع‌های مسکونی می‌توانند با طبیعتی بکر و مناسب جهت نیل به اهداف مختلفی طراحی شوند اما نتیجه‌ی به دست آمده از طراحی ها چنین دقتی را نشان نمی‌دهد. در این موارد موضع گیری های متفاوتی وجود دارد، یکی از این مواضع این است که اگر در طراحی خواسته های مردم در نظر گرفته نشود محیط ساخته شده حاصل از آن، قابلیت تامین تعامل اجتماعی را نخواهد داشت. در این صورت محیط مورد استفاده قرار نمی‌گیرد و ساخت آنها موجب اتلاف سرمایه خواهد شد. موضع گیری دیگر این است که طراح باید بر مبنای روابط متقابل اجتماعی، فرصتهای لازم را هدف طراحی قرار دهد. و به این ترتیب امکان استفاده از سودمندی‌های تعامل اجتماعی را برای مردم فراهم آورد تا روابط همسایگی در مجتمعهای مسکونی به نوعی بهبود و افزایش یابد. امروزه بسیاری از آشفتگی‌های روحی جامعه از محیطهای زندگی افراد ناشی می‌شود، گرچه رابطه خوب و بد افراد، علل مختلفی دارد اما از جمله مهمترین این علتها، شرایط محیطی زندگی آنها می‌باشد. تأثیری که محیط بر ذهن آدمی می گذارد بی‌گمان بر رفتار و کردار او ظاهر می‌شود. نتایج آزمایشات صورت گرفته در محیطهای زندگی، حاکی از آن است که اگر محیطی متشکل از عناصر طبیعی باشد حکایت از گرمی و جذابیت داشته که روح را شاداب و رفتار را صمیمانه‌تر می‌کند و برعکس، اگرمحیطی بدون عناصر طبیعی باشد، روح و رفتار را سرد و بی نشان از زندگی می‌کند، در این ارتباط هسه می‌گوید وقتی که به طبیعت نزدیک می‌شوید میتوانید صدای خداوند را بشنوید

مدیریت شهری
فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۴۸ پاییز ۱۳۹۶
No.48 Autumn 2017

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-03]

(سرانو ، ۱۳۶۲، ص ۲۹). بر اساس آثار بر جای مانده از خانه ها و سکونتگاه‌های کهن تاریخی که در هزاره‌ی ششم پیش از میلاد به بعد در بسیاری از نقاط ایران وجود داشته‌اند و همچنین آثار برجای مانده از برخی سکونتگاه‌های واقع در بین النهرین هر خانه بهطور معمول از دو بخش (یکی فضای ساخته شده به عبارتی محصور و دیگری فضای باز) تشکیل می‌شدند. معماری سنتی و گذشته را می‌توان سرشار از مفاهیمی دانست که بر اساس فرهنگ، عقاید، محیط و بسیاری از مسائل دیگر به شکل کالبدی انسجام یافته و با توجه به نیازهای کاربران شکل گرفته است. در خانه های گذشته، طبیعت با قرارگیری در مرکز خانه، نقش بسزایی در تنظیم و انسجام فعالیت‌ها، حریم‌ها (امنیت)، تعاملات اجتماعی، هویت در سکونتگاه‌ها، روابط مطلوب همسایگی و در نهایت تنوع فضایی و طبیعی درمحیط های زندگی ایفا می‌نموده است. ولیکن امروزه ساخت مجتمع‌های مسکونی همراه با طبیعت به دلایل گوناگونی همچون (نگرش کمی به مقوله مسکن، رویکرد سود گرایانه نسبت به زمین، عدم توجه به معنا، کیفیت فضایی و غفلت از تاثیر گذاری محیط بر روان و روابط انسانها) مورد کم لطفی و بی توجهی قرار گرفته است که این عدم توجه در مجتمعهای مسکونی، مشکلات و تبعاتی به همراه داشته که در این مقاله به تاثیر این کم توجهی‌ها پرداخته می‌شود و درنهایت با تحلیل و بررسی‌های کتابخانه ای و میدانی راه کارهایی جهت حل این مشکلات نیز باید مطرح گردد.

زندگی و معماری‌های مدرن امروزی در مجتمع‌های مسکونی بیش از هر زمان دیگری وحدت بین انسان و طبیعت را کم‌رنگ کرده، انسان معنا و مفهوم آرامشی را که در گذشته از محیط زندگی خود می‌گرفته را امروزه از دست داده است. همزیستی مسالمت آمیز و هماهنگ بین انسان و طبیعت از آغاز، به عنوان یک فرض یا پیش زمینه در قواعد راهنمایی معماری چین نیز مجسم بوده است. در مجموع اصطلاحات امروزه «پیوستگی انسان و طبیعت» یعنی فعالیتهای انسانی، ازجمله معماری، باید با فرایندها و الگوهای طبیعی یکپارچه شود تا هماهنگی میان انسان و طبیعت حاصل شود. در عین حال طبیعت، نیز باید اصلاح شود و با عناصر مصنوعی ترکیب شود، تا بتواند با نیازهای فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی انسان ها در منظر طبیعی، استقرار و همگرایی ایجاد کند (پناهی و کریمی، ۱۳۹۴، ص ۲۵۶). به یقین روابط بین انسان و محیط دو طرفه می‌باشد. بر این اساس معمار باید از روابط بین، انسان و طبیعت آگاهی فراوانی داشته باشد تا بتواند اثری نیکو خلق کند. متأسفانه در مجتمع‌های مسکونی نه تنها به بعد معنوی طبیعت توجهی نمی‌شود، بلکه از نظر تامین نیاز های مادی نیز انسان از طبیعت دور بوده است. موانع اصلی در طراحی مجتمع‌های مسکونی و تیپ جدید سکونت (سکونت ماشینی)، نگاه مردم را به زندگی عوض کرده است. به تبع این تغییر نگاه، نوع خواسته‌های مردم از زندگی نیز عوض شده، بنابراین، تغییر در نوع خواسته های زندگی، روی کیفیت فضایی و روابط همسایگی در مجتمع‌های مسکونی نیز تاثیر گذار بوده است. در نتیجه معماری، روز به روز از طبیعت و فطرت انسان دور شده و مسکن امروزی فاقد فضایل و شئونات انسانی شده است. فلذا برای احیای معنای خانه، باید با راهکارهای گذشته آشتی کرد. آشتی با گذشته بدین معنی نیست که عیناً از معماری سنتی تقلید کرد، بلکه بدین معنا می‌باشد که فضا و حال‌وهوای آن تیپ معماری را باز زنده سازی کرد. به عبارت دیگر معماری امروز را به لحاظ فرهنگی، فضایی و محیطی با طبیعت همسو کرد. چراکه طبیعت، مبنا و اساس معماری سنتی و بومی بوده است. همچنین مؤثرتر آن است که استفاده کنندگان؛ مفهوم واقعی سکونت را درک کنند و نیازهای واقعی خود را از نظر فرهنگی و طبیعی بشناسند و در صدد تأمین آن نیازها گام بردارند. به این ترتیب می‌توان به جای پیروی کورکورانه و ناقص از معماری مدرن غربی (مجتمع‌های مسکونی) یا تقلید نادرست و سطحی از معماری سنتی، به ایجاد پیوند معماری امروز با معماری اصیل گذشته امیدوار بود (اکرمی و زارع، ۱۳۹۲، صص ۵۷-۵۶). از این روی با در نظر گرفتن ملزومات زندگی امروزی (کمبود و بعضا فقدان عناصر طبیعی) لزوم توجه به ساخت مجتمع‌های مسکونی همراه با عناصر طبیعی، جهت ایجاد بستری برای برقراری تعاملات اجتماعی مطلوب، نظر محقق را به خود جلب کرده است.

مدیریت شهری
فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۴۸ پاییز ۱۳۹۶
No.48 Autumn 2017

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-03]

همچنین می‌توان گفت، طبیعت به عنوان عاملی که می‌تواند پویایی اجتماعی، فرهنگی، روحی و روانی افراد را در مجتمع‌های مسکونی سبب شود، در این پژوهش مورد توجه قرار گرفته است. و با توجه به این باور که انسان جزئی از طبیعت است و ارتباط نزدیکش با طبیعت، باعث ادامه حیات و دوام زندگی اوست و این ارتباط ارزشمند در تعالیم دین اسلام نیز مورد تاکید قرار گرفته است نیز از اهمیت‌های مهم این تحقیق می‌باشد.

پس می‌توان چنین گفت که امروزه در مجتمع‌های مسکونی شاهد یک معماری به «اصطلاح متکبری» هستیم که با این ایدئولوژی (فقط من باید بدرخشم) تمامی طبیعت پیرامون خود را از بین برده است. در حالی که در گذشته طبیعت جزوی از معماری محسوب می‌شده است. عشق به طبیعت و صداقت، هر دو احساسات قوی از نبوغ آدمی هستند. ذات بشر به شکلی است که طبیعت را دوست دارد و به آن ایمان مطلق دارد و می‌توان گفت که انسان، جاه طلبی خود را محدود می‌کند تا به طبیعت وفادار بماند (August Rodin،testament،1840-1917). امروزه مفهوم خانه به معنای محصولی شبه طبیعی و پاسخگو به نیازهای معنوی و مادی انسان جای خود را به واحدهای مسکونی به عنوان نوعی محصول غیرطبیعی و مکانیکی داده است. بطوری‌که سکونت به معنای آرامش یافتن، جای خود را به اسکان به معنای مستقر شدن داده است (نصر، ۱۳۸۷، ص ۳۷).

سیر تحول ارتباط با طبیعت

جدا شدن فضای سکونت از زمین و استقرار در ارتفاع، مشکل کمبود زمین در شهرهای بزرگ را حل می‌کند؛ اما انسان را از طبیعت و زمین دور می‌کند. این دوری پایدار نیست و خیلی زود انسان برج نشین به جستجوی گم گشتهٔ خود می پردازد. ساکنان ساختمان‌های بلند، علی رغم داشتن آخرین امکانات امروزی، زندگی در یک خانهٔ دارای حیاط و باغچه را آرزو می‌کنند، حتی اگر این خانه قدیمی و فرسوده باشد. این خواسته درخیال ساکنین خانه‌های واجد باغچه و حیاط، تا از آن جدا نشوند، به آرزو تبدیل نمی شود (شرقی و محتشمی، ۱۳۸۶، ص ۱). در دوران کهن انسانها پیش از رسیدن به مراحل تکوین فرهنگی و زندگی یکجانشینی از طریق شکار حیوانات ارتزاق می‌نمودند و با شروع فصل سرما به درون غارها پناه می‌بردند. با کشف نقاشی‌های درون غارهای آلتامیرا در اسپانیا و لاسکو در فرانسه به این مهم می‌توان رسید که معماری اولیه سکونتگاه‌های انسانها همان غارهایی بوده که در دل کوه‌ها قرار داشتند (زارعی، ۱۳۹۱، صص ۱-۲). از این روی می‌توان چنین گفت که انسان و معماری از ازل در دل طبیعت جای داشته‌اند، به عبارتی طبیعت تشکیل دهنده‌ی معماری بوده و در اینجا باید گفت که طبیعت بر معماری چیره بوده است. انسان از زمانی که پای از غار و تپه‌ها بیرون نهاد روی به دشت آورد، و به فکر ایجاد سرپناهی که دست ساز خویش باشد افتاد و با ورود به دوران کشاورزی با ایجاد پرچین‌ها، مرز کم رنگی میان قلمرو خود و محیط اطراف (طبیعت) و همچنین همسایگان خود ایجاد نمود و با استفاده از گل و الیاف گیاهان توانست برای خود سرپناهی فراهم آورد، بعدها گِل طبیعی را به خشت مبدل ساخت. در دوره نوسنگی که از آن دوران، اریحا در اردن و چاتال هویک در ترکیه باقی مانده است، می توان اثرات خشت پخته را در معماری این مناطق مشاهده کرد (زارعی، ۱۳۹۱، ص ۸). در این دوران نیز طبیعت نقش اساسی در معماری داشته است، مصالحی که در ساخت بناها استفاده می‌شده از خود طبیعت بوده و فرم های معماری مصنوع شده از فرم‌های موجود در طبیعت بوده‌اند. با گذشت زمان نقش طبیعت در زندگی و محل سکونت انسانها کمرنگتر گشت ولیکن همچنان ارتباط غیر مستقیمی میان طبیعت و معماری پابرجا بوده در این دوران طبیعت با ورود به صحن خانه ها نمایان شد. طبیعت موجود در حیاط خانه‌ها به عنوان فضایی جهت تلطیف هوا و تنظیم کننده شرایط اقلیمی مناسب و از طرفی هم، ضامن زندگی کوچک و مانوس درونی در برابر فضای باز و ناامن بیرونی بوده است (بهزادپور و عبداللهی، ۱۳۹۴، ص ۴). در خانه های تاریخی ایران، معماری از طبیعت جدا نبوده و حضور نمایندگانی از طبیعت در درون سازمان فضایی خانه‌ها الزامی بوده است (حائری، ۱۳۸۸، ص ۱۸۴).

حیاط مرکزی و طبیعت موجود در معماری سنتی

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-03]

ایـران کـه نقـش اصلـی و مرکزیـت خانـه را ایفـا می‌نمـوده، بخشـی از فعالیـت هـای همگانـی در آن محیـط انجـام می‌گرفـت کـه مجموعـه ایـن فعالیت‌هـا و اتفاقـات باعـث سـازگاری اجتماعـی بیشـتر بیـن کاربران می‌گشـت. و در نهایـت ارتباطـات و تعامـلات باعـث شـناخت بهتـر سـاکنین در روابـط همسـایگی نسـبت بـه یکدیگـر بـوده کـه ایـن مهـم جهـت ایجـاد حـس امنیـت و کاهـش وقـوع جـرم و جنایـت در آن محیط‌هـا، تاثیـری جـدی داشـته اسـت (کلارک، ۱۳۸۷، ص ۳۵۰). بـا انقـلاب صنعتـی تحولـی شـگرف در زندگـی انسـانها رخ داد، انسـان بـا نگاهـی ابـزاری بـه طبیعـت سـعی بـر بهتـر شـدن زندگـی خـود بـوده، حتـی در دورانـی ماننـد فتوریسـم‌ها (درایتالیـا) آنهـا بـا تهاجـم بـه ارزش‌هـای کهـن خواسـتار نابـودی طبیعـت و ماشـینی شـدن زندگـی بوده‌انـد (بانـی مسـعود، ۱۳۹۴، ص ۳۰۸). بامدرنیزاسـیون شدن‌کشـورها و تمایـل بـه سـکونت عمـودی، طبیعـت از زندگـی انسـانها حـذف شـده و بعضـا انسـان بـا نابـودی طبیعـت سـعی بـر سـاخت اوتوپیـای (مدینـه‌ی فاضلـه) خـود بـوده اسـت، کـه بـا گذشـت زمـان و تاثیراتـی کـه ایـن سـبک معمـاری در مجتمع‌هـای مسـکونی بـر روحیـات و رفتـار سـاکنین داشـته و همچنیـن اتفاقاتـی نظیـر مجتمـع پروئیت ایگـو، می‌تـوان چنیـن برداشـت کـرد کـه انسـان مـدرن یـک دیسـتوپیای (مدینـه نازلـه) بـرای خـود خلـق کـرده بـود و در اینجـا بایـد بـر چیرگـی معمـاری بـر طبیعـت اشـاره کـرد. طـرح هـای انبـوه سـاخت (مجتمع‌هـای مسـکونی) در کشـورها طبـق نظریـات مـدرن سـعی بـر اسـکان دادن تعـداد بیشـتر افـراد را داشـته، کـه در اینگونـه طرح‌هـا طبیعـت موجـود در فضاهـای زندگـی حـذف شـده اسـت. سـایمون بـل براسـاس مطالعاتـش بـه ایـن نتیجـه رسـید کـه پیونـد بـا طبیعـت براسـاس تجربـه و علـم بـا آن می‌توانـد احسـاس بیگانگـی را در مجتمع‌هـای مسـکونی تقلیـل دهـد (بـل، ۱۳۸۲، ص ۱۲۴) ولیکـن وی بـا خلـق محیـط هـای مصنـوع، در برابـر سرشـت خـود قـد علـم کـرد و هرچـه جلوتـر رفـت طبیعـت را گسـیخته تـر، غـارت کـرد و سرشـت خـود را حقیـر و حقیرتـر کـرد و آن عظمـت وجـودی خویـش را بـا لایه‌هایـی از تـرس و حقـارت عـوض نمـود و انـدک انـدک خـود را در انبوهـی از کلان شـهرهای مرتفـع بتنـی پنهـان نمـود و رنـگ هـای آبـی و سـبز رقصنـده طبیعـت را بـا رنگ‌هـای خاکسـتری دلمـرده عـوض نمـود. تنهـا امـر ضـروری بـرای زندگـی «هماهنـگ بـا طبیعـت» احتـرام بـه طبیعـت می‌باشـد. در گذشـته انسـان بسـیار نزدیـک بـه طبیعـت بـوده و رابطـه صمیمـی و درک متقابـل آنهـا، منجـر بـه هماهنگـی و تعـادل می‌شـد. بـا گذشـت زمـان انسـان رشـد کـرد و نگـرش وی تغییـر کـرد و یـاد گرفـت، بـا توجـه بـه محیـط اطـراف خـود از آب و هـوای نامسـاعد و دشـمنان موجـود در طبیعـت از خـود محافظـت کنـد. غـرور و احسـاس برتـری و قـدرت انسـان‌ها، باعـث شـد کـه آنهـا ناخواسـته دشـمن طبیعـت شـوند. هرچـه بشـر از ریشـه‌ی خـود دورتـر شـد، فضـای زندگـی خـود را خـارج از وجـود اولیـه خویـش سـاخت. انسـان از طبیعـت خـارج شـد و هنـوز نسـبت بـه طبیعتـی کـه تـرک کـرده احسـاس حسـرت می‌کنـد کـه تاثیـر ایـن دوری را می‌تـوان در روابـط همسـایگی نیـز مشـاهده کـرد. از ایـن روی بایـد گفـت کـه مجموعـه عوامـل بـالا چرایی‌هـای لازم جهـت انجـام ایـن مقالـه می‌باشـند و بـا رسـیدگی بـه ایـن مسـائل شـاید بتـوان اندکـی از آشـفتگی‌های اجتماعـی، روانـی و روحـی کاربـران در مجتمع‌هـای مسـکونی را کاهـش و در راسـتای بهبـود روابـط همسـایگی گامـی موثـر برداشـت.

عوامل مؤثر برحس سرزندگی

بـه منظـور افزایـش سـطح سـرزندگی و شـادی بایـد اجـزای شـادی شـناخته شـوند. یکـی از تازه‌تریـن تحقیقـات بیـان می‌کندکـه شـادی و سـرزندگی از ۳جـزء تشـکیل شـده اسـت. (الـف- سـهم عوامـل ژنتیکـی تقریبـاً ۵۰٪؛ ب- سـهم شـرایط محیطـی تقریبـاً ۱۰٪؛ ج- سـهم فعالیت‌هـای آگاهانـه درحـدود ۴۰٪ اسـت). ایـن فاکتورهایـی اصلی‌کـه ذکـر شـد، روی سـطح دائمـی شـادی اثـر خواهنـد گذاشـت. این‌سـه فاکتـور عبارتنـد از: ۱- نقطـه ثابـت؛ ۲- شـرایط زندگـی؛ ۳- فعالیتهـای آگاهانـه (بـا نیـت قبلـی) کـه در ایـن پژوهـش بـه فاکتور دوم و سـوم پرداختـه می‌شـود:

۱. **نقطـه ثابـت:** بزرگتریـن سـهم شـادی در عوامـل ژنتیکـی اسـت کـه ایـن فاکتـور را نقطـه ثابـت مـی نامنـد. یعنـی سـطح معیـن و ثابتـی از شـادی از والدیـن بـه ارث مـی رسـد و موروثـی مـی باشـد.

۲. **شـرایط زندگـی:** جـزء دوم شـادی شـرایط

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۴۸ پاییز ۱۳۹۶
No.48 Autumn 2017

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-03]

زندگـی اسـت کـه شـامل عوامـل ملیتـی، جغرافیایـی، محیطـی، اجتماعـی و فرهنگـی منطقـه ای اسـت کـه فـرد در آن زندگـی می‌کنـد و همچنیـن شـامل فاکتورهـای جمعیـت شناسـی ماننـد سـن، جنـس و قومیـت مـی باشـد.

۳. **فعالیـت هـای آگاهانـه:** شـلدان ایـن فاکتـور را اینگونـه تعریـف مـی کنـد: ایـن سـطح، دسـته وسـیعی از فعالیـت هایـی اسـت کـه مـردم انجـام می‌دهنـد یـا در فکـر انجـام آنهـا هسـتند. رفتارهـا و فعالیـت هـای فراوانـی وجـود دارنـد کـه افـراد بـرای انجـام آن هـا وقـت و انـرژی صـرف مـی کننـد. ایـن فعالیـت هـا مسـتلزم صـرف انـرژی هسـتند، یعنـی بـه خـودی خـود ایـن اتفاقـات رخ نمـی دهنـد. در واقـع تفـاوت اصلـی بیـن فاکتـور شـرایط زندگـی و فعالیـت هـای آگاهانـه، (اتفاقـی بـودن) آنهـا اسـت. فاکتورهـای شـرایط زندگی تقریبـاً تصادفـی هسـتند. امـا فاکتورهـای آگاهانـه، در اختیـار خـود فـرد می‌باشـد. ماننـد ورزش منظـم، محبـت ورزیـدن بـه دیگـران، حضـور در اجتماعـات. کـه بـرای انجـام همـه ایـن مـوارد ذکـر شـده بـه نوعـی نیـاز بـه یـک بسـتر مناسـبی هسـت. درغیـر ایـن صـورت عملـی رخ نخواهـد داد (زارعـی متیـن، احمـدی زهرانـی، حـق گویـان، ۱۳۸۸، ص ۹).

نقش فضای سبز در زندگی انسان

از نظـر زیبایـی شناسـی تماشـای درختـان سرسـبز و گلهـای زیبـا و رنگارنـگ و آرایـش بدیـع گونـه هـای مختلـف گیاهـان کـه در ابعـاد مختلـف در کنـار یکدیگـر بـه چشـم مـی خـورد انسـان را بـه آرامـش و آسـایش فکـری مـی رسـاند و امـروزه ثابـت شـده اسـت کـه بعضـی درختـان بـا ترشـح مـاده ای بـه نـام فیتونسـید ایجـاد یـک حالـت آرامـش و خلسـه در انسـان مـی کننـد. بنابرایـن فضـای سـبز در ایجـاد تعـادل عصبـی انسـان نقـش عمـده ای ایفـا مـی کنـد. گیاهـان بـا توجـه بـه سـیمای ظاهـری خـود مـی تواننـد در تزئیـن محیـط و ایجـاد چشـم انـدازی مطلـوب کمـک کننـد. فضـای سـبز عـلاوه بـر تلطیـف و پاکسـازی هـوا، در اصـلاح و بهبـود شـرایط زیسـت محیطـی شـهر و شـرایط طبیعـی و سـاختاری آن نقـش مهمـی دارد. بـا توجـه بـه اهمیـت طبیعـت و تعـادل اجـزاء آن در کمـک بـه رشـد صحیـح و مناسـب روانـی در دوران کودکـی و نوجوانـی لازم اسـت تدابیـر اصولـی اندیشـید تـا ایـن گـروه سـنی هـر چـه بیشـتر بـا فضـای سـبز شـهری مأنـوس شـده و از مواهـب کوتـاه و دراز مـدت آن اسـتفاده نماینـد. (صـدر، ۱۳۸۸، ص ۲۱۴). سـاختمان‌های بلنـد و آسمان‌خراشـها، نشـانه ای از پیشـرفت تکنولـوژی و دور شـدن انسـان هـا از طبیعـت دسـت نخـورده می‌باشـد. امـروزه گسـترش تکنولـوژی بـه نحـوی در روان و احسـاس آدمـی، اثـرات نامطلـوب گـذارده و همبسـتگی طبیعـی را کـه انسـان-هـا از آغـاز بـا طبیعـت داشـته انـد، بـه جدایـی سـوق داده و نتیجـه اثـرات آن، وجـود فضاهایـی فاقـد تعلـق مکانـی، سـرزندگی و نشـاط در مجتمع‌هـای مسـکونی و تبـع آن انسـانهایی عصبـی، خسـته و بـه ظاهـر متحـرک در جوامـع بشـری مـی باشـد. احسـاس آرامشـی را کـه انسـان در سـایه، بـه ویـژه سـایه یـک درخـت دریافـت می‌کنـد، جـذب گـرد و غبـار توسـط درختـان و در نتیجـه تأثیـر مسـتقیم بـر سـلامت جسـم و بـه تبـع آن سـلامت روح و سـرزندگی وی، تعدیـل آب و هـوا و فراهـم نمـودن آرامـش جسـمانی و روانـی افـراد، احیـای بازی‌هـای سـنتی در طبیعـت فضـای سـبز بـه جـای بـازی در فضاهـای مجـازی کامپیوتـری و همچنیـن تأمیـن منظـر و چشـم انـداز زیبـا از پنجـره آپارتمان‌هـا، بسـتری جهـت تعامـلات اجتماعـی و در پـی آن روابـط مطلـوب همسـایگی، همگـی می‌تواننـد از عوامـل مهـم و تأثیرگـذار در ایجـاد حـس تعلـق و سـرزندگی در روحیـه سـاکنین مجتمع‌هـای مسـکونی باشـند و بـا توجـه بـه اینکـه کـه بسـیاری از مجتمع‌هـای مسـکونی فاقـد فضـا یـا محوطـه ای بـرای طبیعـت و فضـای سـبز وسـیع می‌باشـند، لـذا ضـروری می‌نمایـد بـر روی ایـن مبحـث ویـژه کار کـرد و بـه نحـوی طبیعـت زنـده و سرسـبز را بـا مظاهـر تکنولـوژی مـدرن پیونـد داد. حیـاط مـکان مناسـبی بـرای اتبـاط انسـان بـا عناصـر طبیعـی از جملـه درخـت و آب اسـت. وجـود طبیعـت و حـوض آب در حیـاط منـازل مسـکونی بـا فرم‌هـای هندسـی خـاص؛ خـود نمـادی از بهشـت مطلـوب ایرانیـان می‌باشـد. اهمیـت نمادیـن طبیعـت و آب در بیـن مـردم خاورمیانـه بـه پیـش از دوران اسـلامی بـاز می‌گـردد. قـرآن کریـم نیـز بهشـت را بـه باغـی تشـبیه کـرده کـه در زیـر آن

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-03]

جـوی هایـی در جریـان اسـت و بـه مرکزیـت آب در حیـات موجـودات تأکیـد کـرده اسـت. علـی رغـم بهـره گیـری از آب در قالـب آبنمـا و فـواره هـای کوچـک کـه جنبـه تزئینـی داشـته، حـوض آب و طبیعـت پیرامـون آن خـود در ایجـاد ارتبـاط حیـات بـا بـاغ هـا و باغچه‌هـا نقـش بسـزایی داشـته اسـت (نایبـی، ۱۳۸۱، ص ۵۰).

جدول ۱. تعاریف سرزندگی؛ ماخذ: نگارندگان.

نظریه پرداز	تعریف
جی جیکوبز	یک خیابان سرزنده مکان برقراری برخوردها و تعاملات مفید بین افراد و تماشا کردن دیگران است.
سوزان	میزان سازگاری بین محیط و فعالیتهایی نظیر ملاقات با دیگران، تماشای مردم و خوردن است.
آلن جکوبز و دنلداپلیارد	امکان زندگی راحت در یک شهر می‌باشد.
کوین لینچ	تأمین سلامت و بهزیستی افراد و بقای موجودات زنده با داشتن سه خصوصیت: (بقا، ایمنی و سازگاری) است.
سالزانو	به نوعی هویت داشتن، وجود زندگی اجتماعی در شهر، خوشبختی و پیشرفت اجتماع و اشخاص و پایداری اکولوژیکی است.
جان لنگ	امکان تماشای مردم و شنیدن صدای آنها، امکان گردهم آمدن غیر رسمی مردم در عرصه های عمومی، فرصت اجتماعی شدن برای کودکان و جوانان درعرصه های عمومی.
تعاریف سرزندگی، ارائه شده در کنفرانس ها، مجلات و انجمن های متعدد	
گروه کرمونا مکانهای زندگی،	میزان سازگاری یک محل با فعالیت های غالبش می‌باشد.
گروه ونکوور؛ مباحثه گروه کاری ونکوور	سرزندگی کیفیت زندگی قابل تجربه توسط ساکنان یک شهر یا منطقه است که دارای ابعاد، قابلیت دسترسی، برابری و مشارکت می باشد.
انجمن معماری ایالات متحده انجمن سرزندگی،	داشتن هویت، پویایی، انعطاف پذیری و قابلیت تطابق با نیازهای جدید است.
یان گل و انجمن سرزندگی	داشتن هویت، پویایی، انعطاف پذیری و قابلیت تطابق با نیازهای جدید است.
راهنمای مکان های عمومی	کیفیت سرزندگی یک مکان برای فضاهای شهری موفق، پویایی، فعال بودن، امنیت، راحتی، تنوع و قابلیت سرگرم کنندگی تعریف شده است.

از مشـخصه هـای مشـترک تعاریـف بـالا، می‌تـوان بـه مـوارد (امـکان گردهـم آمـدن درعرصـه هـای عمومـی، تنـوع و طیـف کاربـران، فضایـی کـه مـردم آن را بـرای درنـگ، مانـدن و ملاقـات انتخـاب کننـد و قابلیـت سـرگرم کنندگـی داشـته باشـند) اشـاره کـرد. طراحـان تـا حـدودی می‌تواننـد خلـوت و کنتـرل قلمـرو مکانـی را بـا طراحـی مناسـب تامیـن نماینـد کـه تعامـل اجتماعـی را بـرای ارتبـاط بیشـتر کاربـران برقـرار سـازند. بـرای توضیـح مطلـوب بـودن تعامـل اجتماعـی دلایـل زیـادی وجـود دارد. اصلـی تریـن دلیـل ایـن اسـت کـه رابطـه متقابـل اجتماعـی بـرای پاسـخ بـه نیـاز هـای انسـان بـه پیوندجویـی و احسـاس تعلـق بـه مـکان یـک ضـرورت اسـت، کـه ایـن ضـرورت را در مجتمع‌هـای مسـکونی، مـی تـوان در محوطـه بـاز و طبیعـت موجـود جسـت و جـو کـرد. هـر فرصتـی بـرای دسـت یافتـن بـه چنیـن منظـوری مثبـت ارزیابـی شـده اسـت، دلیـل دیگـر ایـن اسـت کـه فعالیـت هایـی چـون تعامـل بـا دیگـران و مشـاهده فعالیـت هـای مـردم، بـا بـه وجـود آوردن زمینـه هـای اجتماعـی شـدن و اجتمـاع پذیـری، بـه رشـد فردی انسـان کمـک می‌کند.کریسـتوفر الکسـاندر ملاقات‌هـای گاه‌گاه و غیـر رسـمی را زمینـه سـاز توسـعه دوسـتی هـا و روابـط روزمـره مـردم دانسـته اسـت کـه ایـن امـر تاثیـر مسـتقیم بـر روحیـه و حـس سـرزندگی افـراد دارد. تعامـل اجتماعـی (نگـرش افـراد، پیشـینه هـای ذهنـی و ویژگـی هـای متفـاوت سـاکنین) را بـه یکدیگـر نزدیـک می‌کننـد. در مناطقـی کـه شـیوه‌ی سـکونت مـردم متفـاوت باشـد مجـاورت مکانـی آنهـا در بهتریـن حالـت منجـر بـه سـردی روابـط و در بدتریـن شـرایط منجـر بـه خشومـت می‌شـود. در صورتـی کـه، در محیـط هـای محلـی کـه تعامـلات اجتماعـی قابـل توجهـی وجـود دارد میـزان جـرم و جنایـت پاییـن تـر اسـت. امـا از دلایـل کاهـش جـرم و جنایـت در ایـن محیطهـا (وظایـف و الزامـات اجتماعـی روشـنتر، حمایـت مـردم از یکدیگـر و از خـود بیگانگـی کمتـر) اسـت. همچنیـن گفته‌شـده اسـت کـه علاقـه‌ی مـرم بـه مناطـق مسـکونی کـه، در آن همسـایگان تعامـل اجتماعـی زیادتـری دارنـد بیشـتر اسـت. در ایـن مناطـق وقتـی کـه سـاکنین تصمیـم بـه جابه‌جایـی می‌گیرنـد نقـل مـکان آنهـا بـا انـدوه فـراوان

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۴۸ پاییز ۱۳۹۶
No.48 Autumn 2017

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-03]

همـراه اسـت. همچنیـن واضـح اسـت کـه رابطـه‌ی اجتماعـی مـردم تحـت تأثیـر تفـاوت هـای فـردی و شـخصیتی آنهـا اسـت. و پیشـینه ی فرهنگـی و انتظـارات مـردم نیـز در آن مؤثـر اسـت.

جدول ۲. انواع سرزندگی و زیست پذیری از دیدگاه لاندری؛ ماخذ: Landrys، 2000، 6

زیست پذیری: خود اکتفایی بلند مدت، پایداری، سازگاری، انطباق پذیر و خوداحیایی **سرزندگی:** سطوح فعالیت، استفاده و مشارکت، تعاملات، ارتباطات، مبادلات و معاملات و سطوح نمایش (چگونگی تظاهر فعالیتها و تعاملات در جهان بیرونی)	**انواع سرزندگی**	۱- **سرزندگی اقتصادی:** توسط سطوح اشتغال، درآمد خالص و استانداردهای زندگی مردم در یک منطقه تحت بررسی، شمار سالیانه گردشگران، عملکرد خرده فروشی‌ها، ارزش زمین و دارائی، مورد ارزیابی قرار می گیرد. ۲- **سرزندگی اجتماعی:** به وسیله سطوح فعالیتها و تعاملات اجتماعی به علاوه ماهیت ارتباطات اجتماعی سنجیده میشود. یک شهر سرزنده و زیست پذیر به لحاظ اجتماعی می‌تواند به واسطه سطوح پایین محرومیت، پیوستگی اجتماعی قوی، ارتباطات خوب و پویایی میان لایه‌های اجتماعی، روحیه جمعی و غرور مدنی، دامنه وسیعی از شیوه‌های زندگی، روابط موزون و یک جامعه شهری باطراوات توصیف گردد. ۳- **سرزندگی و زیست پذیری محیطی:** دو جنبه را دربرمی‌گیرد. اول پایداری اکولوژیکی که در رابطه با متغیرهایی نظیر آلودگی هوا و صوت، دفع مواد زائد و فاضلاب، انبوهی ترافیک و فضاهای سبز قرار دارد و جنبه دوم، طراحی است که متغیرهایی مانند خوانایی، حس مکان، تمایز معمارانه، اتصال و ارتباط بخشهای مختلف شهر، کیفیت روشنایی و این که محیط شهری تا چه حد دوستانه، امن و به لحاظ روانشناسی نزدیک شدنی است را دربرمی گیرد. ۴- **سرزندگی و زیست پذیری فرهنگی:** دربرگیرنده بقا، احترام و تجلیل از شهر و مردمانش، هویت، خاطرات، سنت، جشنها اجتماعی، تولید، توزیع و مصرف محصولات دست بشر و نشانه‌هایی که بیانگر ماهیت متمایز شهر می باشد است.

چارلـز لانـدری مفهـوم سـرزندگی را بـه گونـه ای متفاوت بررسـی نمـوده؛ او سـرزندگی و زیسـت پذیـری را مجـزا تعریـف کـرده و بـا چهارویکـرد عمـده و بـه شـکل موضوعـی بـه مسـئله پرداختـه اسـت. او ۹ معیـار موثـر را بـرای شناسـایی یـک شـهر سـرزنده و زیسـت پذیـر برمیشـمارد: تراکـم مفیـد افـراد، تنـوع، دسترسـی، ایمنـی و امنیـت، هویـت و تمایـز، خلاقیـت، ارتبـاط و تشـریک مسـاعی، ظرفیـت سـازمانی و رقابـت. او نسـبت بـه افـراد دیگـر بـا دیـد جامـع تـری سـرزندگی شـهر را بـه شـکل موضوعـی بررسـی کـرده و بـه عمـده عوامـل موثـر بـر آن هـا اشـاره نمـوده اسـت. جـدول بـالا چکیـده مـواردی اسـت کـه لانـدری بـه آنهـا اشـاره نمـود اسـت (خسـتو، سـعیدی رضوانـی، ۱۳۸۹، ص ۶۶)

کاربـرد طراحـی طبیعـت جهـت تعامـل اجتماعـی کاربـران در مجتمـع هـای مسـکونی

فضاهـای سـبز در معمـاری معاصـر می‌تواننـد در محوطـه بـاز مجتمع‌هـا بـا طراحـی مسـیرهایی بـا عـرض کافـی و لبـه هایـی مناسـب بـرای توقـف و دیدارهـای اتفاقـی و یـا بـا قـرار قبلـی، شـکل گیرنـد. فضاهـای نشسـتن و تجمـع در محوطـه هـای سـبز مجتمع‌هـا را می‌تـوان بـه گونـه ای طراحـی کـرد، کـه مـردم بـا فاصلـه‌ی راحتـی از یکدیگـر قـرار گیرنـد، زمـان و مـکان مطلـوب رابـرای تعامـل اجتماعـی داشـته باشـند. نقـاط مکـث را مـی تـوان در تقاطـع مسـیرها قـراردادو یـا مکانهـای تامیـن مایحتـاج روزمـره‌ی، زندگـی مـردم را درنقـاط مرکـزی مجتمع‌هاجانمایـی کرد.چـرا کـه اگرمـردم بـه تمـاس اجتماعـی نیازداشـته باشـند درهرمحیطـی زمینـه‌ی آن را فراهـم می‌آورنـد. ولیکـن یکـی از الزامـات بـرای ایجـاد تعامـلات اجتماعـی در دوره معمـاری معاصـر بـرای هـر قشـر و فرهنگـی سـاختن بسـتری مناسـب، جهـت تعامـلات اجتماعـی اسـت. کـه در آن بایـد عواملـی چـون «هندسـه و شـادابی و پویایـی» فراهـم باشـد تـا تعامـل اجتماعـی بـه نحـو احسـن رخ دهـد. می‌تـوان گفـت کـه در معمـاری معاصـر، محیـط هـای سـبز بـا طراحـی مناسـب بسـترخوبی بـرای ایـن ارتباطـات باشـند. وقتـی کـه فضـای سـبزی، بـرای گردهـم آیـی و بـازی کـودکان صـورت می‌گیـرد و مراقبت‌هـای طبیعـی از طریـق پنجـره هـای مشـرف بـه

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-03]

محوطـه (فضـای سـبز) تامیـن شـود، و قابلیـت انجـام فعالیت‌هایـی چـون حرکـت پیـاده در مسـیرهای کوتـاه، ملاقات‌هـا در تقاطـع هـای فضاهـای سـبز و تعامـل اجتماعـی میـان سـاکنین بلوک‌هـای مسـکونی وجـود داشـته باشـد محیـط زندگـی، سـرزنده‌تر و دوسـت داشـتنی‌تر خواهـد شـد. همچنیـن مطالعـات نشـان می‌دهـد کـه مـردم سـاکن در خیابان‌هـای بـن بسـت و یـا محیط‌هـای بـاز مرکـزی بـه همـراه فضـای سـبز، نسـبت بـه مردمـی کـه در جـوار خیابـان هـای عبـوری زندگـی مـی کننـد همدیگـر را بهترمی‌شناسـند. اگرچـه ممکـن اسـت سـاکنین بـه دنبـال چنیـن هدفـی نباشـند. بـه ایـن ترتیـب نـوع خیابـان معیـار مهمـی بـه شـمار نمـی‌رود بلکـه تعـداد خانه‌هـا، فضاهـای سـبز، عـرض و طـول خیابـان، تقاطـع پیـاده راه‌هـا و میـزان ترافیـک عبـوری و چگونگـی قرارگرفتـن خانه‌هـا در جـوار خیابـان و یـا محوطـه بـاز سـبز ازعوامـل مهـم بـه نظـر میرسـند. هرچـه فضـای سـبزکمتر و ترافیـک سـنگین‌تر باشـد زمینـه هـای تعامـل، بـه ویـژه در مجتمع‌هـای مسـکونی تقلیـل می‌یابـد. اگرسـاکنان یـک منطقـه شـخصیت همگـون داشـته باشـند مجـاورت مکانـی بـه تماس‌هـای بیشـتری منجـر خواهدشـد. قرارگاههـا و مکانهـای رفتـاری درسـاختمانها و محـلات از نظـر فراهـم آوردن امـکان تعامـل اجتماعـی بـه دوگونـه تقسـیم میشـود: ۱. مکانهایـی کـه بـا در نظرگرفتـن امـکان تعامـل بـرای مـردم سـاخته شـده‌اند؛ ۲. مکان‌هایـی کـه درآنهـا تعامـل اجتماعـی حاصـل مقاصـد کارکـرد دیگـری اسـت. بـرای مثـال وقتـی والدیـن درکنـار فضاهـای سـبز مراقب کـودکان خودهسـتند بـاب گفتگـو را نیـز بـاز می‌کننـد و یـا افـرادی کـه در محیـط هـای سـبز آپارتمان‌هـای مسـکونی خـود ورزش و یـا فعالیتـی می‌کننـد ممکـن اسـت مشـکلات را بـا یکدیگـر مطـرح کـرده و دربـاره آن صحبـت کننـد. کـه ایـن تعامـلات، در روحیـه سـاکنین تاثیرگذارمی‌باشـد. همچنیـن اسـتحکام نهادخانواده‌هـا وابسـته بـه وجودروابـط متقابـل اجتماعـی اسـت. ایجـاد حـس قلمـرو، مالکیـت و تحریـک رفتـار قلمروپایـی در فضاهـای سـبز، سـاکنین مجموعـه مسـکونی نسـبت بـه محیـط ضـروری اسـت کـه بـه افزایـش کارایـی و بیشـترکردن ارتباطـات و بـه بهبـود امنیـت و حـس سـرزندگی در سـاکنین آن مجموعـه می‌انجامـد.

بررسی نمونه های موردی

پـروژه مسـاکن مهـر، بزرگتریـن طـرح ملـی مسـکن می‌باشـد کـه بـه علـت گسـتردگی طـرح و نـو بـودن آن نیـاز بـه بررسـی نتایـج حاصـل از ایـن تجربـه احسـاس می‌شـود. از اینـروی هـدف اصلـی ایـن پژوهـش ارزیابـی شـادابی و سـرزندگی و میـزان رضایـت منـدی سـاکنان از مجتمع‌هـای مسـکونی مطروحـه می‌باشـد .بـا توجـه بـه گسـترش سـاخت و سـاز و مجتمع‌سـازی (مساکن‌مهـــر) و اهمیـت بـالای تنش‌هـای ایجـاد شـده در واحدهـای همسـایگی مسـاکن مهـر و عواقـب نادیـده گرفتـن نیازهـای اولیـه انسـان از جملـه نیـاز بـه تعامـلات اجتماعـی، طبیعـت و تاثیـر ایـن مهـم بـر رفتـار و روحیـات سـاکنین و همچنیـن عـدم نشـاط در ایـن مجتمع‌هـا، مجموعـه ای از عوامـل مهـم جهـت انجـام ایـن پژوهـش در محـدوده مجتمع‌هـای مسـکونی می‌باشـند. مجتمع‌هـای اکباتـان در تهـران و مهـرگان در قزویـن بـه عنـوان نمونـه هـای مـوردی در ایـن پروژهش مـد نظـر قـرار گرفته‌انـد و امـا دلایـل اصلـی انتخـاب ایـن مجتمع‌هـای مسـکونی بدیـن شـرح می‌باشـد کـه هـر دو مجتمـع بـا کاربـری یکسـان مسـکونی هسـتند ولیکـن یکـی مملـو از طبیعـت و دیگـری خالـی از طبیعـت می‌باشـد کـه عواقـب و انعـکاس ایـن تناقـض را می‌تـوان در حـس سـرزندگی، تعلـق مکانـی و در نهایـت روابـط مطلـوب همسـایگی در هـر مجتمـع جسـتجو کرد. از اینـروی باتوجـه بـه پارادوکـس ایجـاد شـده به بررسـی کیفیـت زندگـی (حـس سـرزندگی) و تاثیـر آن بـر روابـط همسـایگی در هـر دو مجتمـع مسـکونی پرداختـه شـد بـا مقایسـه تطبیقـی اثـرات حضـور یـا عـدم حضـور عنصـر طبیعـت در مجتمع‌هـای مسـکونی شناسـایی شـد و در نهایـت راهکارهایـی جهـت حـل مشـکلات مطروحـه در مسـاکن امـروزی نیـز ارائـه گردیـد. مجتمـع اکباتـان بـا داشـتن طبیعـت فـراوان، وضعیـت مناسـبی از نظـر محوطـه سـازی دارد ایـن در حالـی اسـت کـه در مجتمـع مهـرگان متأسـفانه هیچگونـه توجـه و تمهیداتـی نسـبت بـه حضـور طبیعـت دیـده نشـده اسـت و بـه عبارتـی فاقـد فضـای سـبز کافـی می‌باشـدکه از اهـداف دیگـر ایـن پژوهـش، پرداختـن بـه عـدم حضـور طبیعـت در مسـاکن مهـر و در پـی آن بررسـی عـدم هویـت در ایـن سـکونتگاهها می‌باشـد. در نهایـت جهـت ارزیابـی روابـط همسـایگی همچنیـن تأثیـر طبیعـت بـر تعلـق مکانـی و حـس سـرزندگی کاربـران در ایـن دو مجتمـع مسـکونی نیازمنـد مطالعـات کتابخانـه ای و میدانـی می‌باشـد کـه در ایـن راسـتا مـواردی کـه بـر احسـاس تعلـق و

مدیریت شهری
فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۴۸ پاییز ۱۳۹۶
No.48 Autumn 2017

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-03]

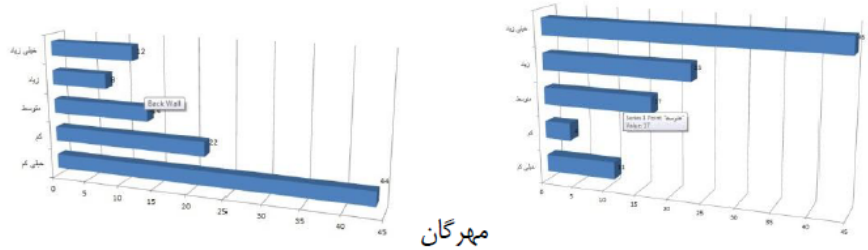
سـرزندگی افـراد دخیـل می‌باشـند مـورد تحلیـل و بررسـی قـرار خواهنـد گرفت.جهـت ارزیابـی تأثیـر فضـای سـبز بـر میـزان حـس سـرزندگی افـراد سـاکن در ایـن دو مجتمـع پرسشـنامه ای کـه پایایـی و روایـی آن بررسـی شـده اسـت کـه شـامل ۱۰ سـوال اسـت تدویـن گردیـد. و در ایـن راسـتا مـواردی کـه بهنحـوی بـر احسـاس سـرزندگی افـراد دخیـل بودنـد مـورد پرسـش قـرار گرفتنـد. و پاسـخها بـه صـورت ۵ گزینـه ای (بسـیار زیـاد، زیـاد، متوسـط، کـم و بسـیارکم) عنـوان شـدند.

تصویر۱ الی ۳. مجتمع اکباتان تهران؛ منبع en.wikipedia.org/wiki/Ekbatan و www.maskanqazvin.ir

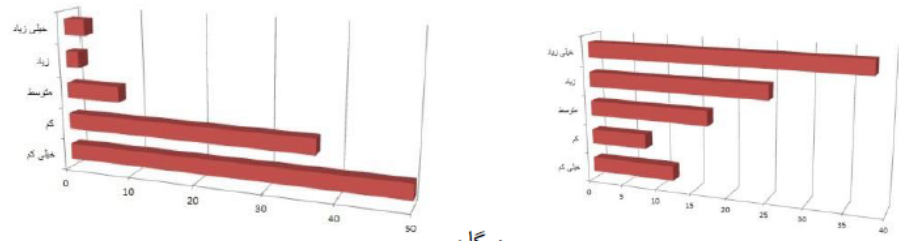
[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-03]

آیا فضاهای نشیمن و تجمع در مجتمع شما، بر ارتباط میان کاربران و همسایگان مجموعه مسکونی شما تاثیرگذار است؟

مهرگان اکباتان

مجتمع مسکونی خود را با توجه به حضور طبیعت موجود در آن، تا چه حد سرزنده و با نشاط ارزیابی می کنید؟

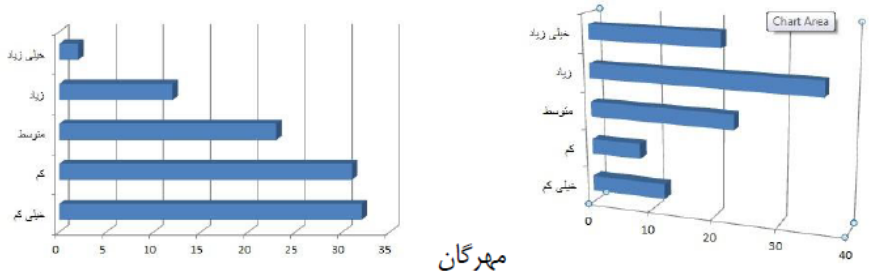
مهرگان اکباتان

آیا طبیعت محل زندگی شما، بر گرایش به فعالیتهای گروهی و ورزش کردن شما و اهالی مجتمع مسکونی خود تاثیر گذار است؟

مهرگان اکباتان

میزان رضایتمندی شما،ازنظر(تنوع دید و منظر وخاطرات جمعی) از پارک ها وفضاهای سبز مجتمع خود چگونه است؟

مهرگان اکباتان

آسایش زیستی شما، حاصل از پاکیزگی مجتمع خود از نظر آلودگی هوا، به چه میزان است؟

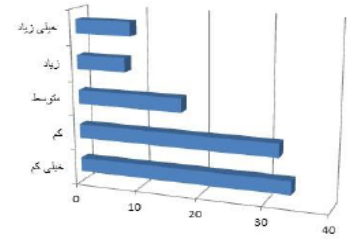
مهرگان اکباتان

نمودارهای ۱ الی ۱۰. نتایج تحلیلی پرسشنامه (ارزیابی میزان شادابی و سر زندگی در مجتمع های مسکونی)؛ ماخذ: یافته های تحقیق.

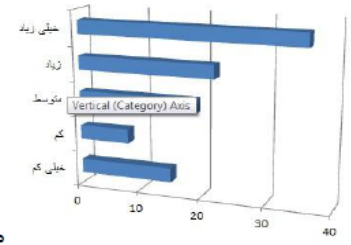
فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۴۸ پاییز ۱۳۹۶
No.48 Autumn 2017

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-03]

آیا وجود فضای سبز در مجتمع مسکونی شما، برای میل به بازی و تحرک درکودکان، موثر است؟

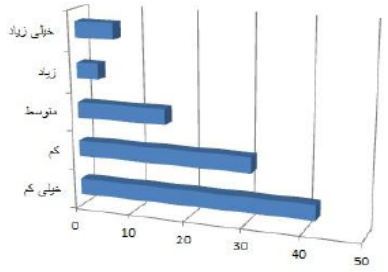

مهرگان

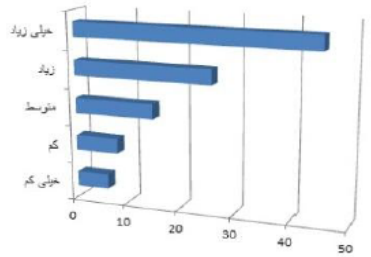

اکباتان

رضایتمندی شما به لحاظ آرامش روانی، از مسیرهای پیاده، درمجتمع مسکونی خود تا چه میزان است؟

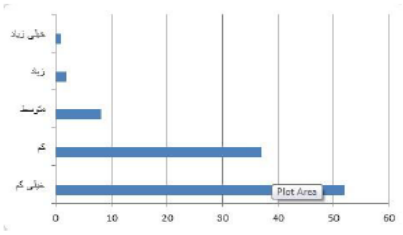

مهرگان

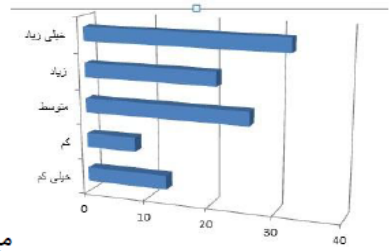

اکباتان

میزان مشرف بودن بلوک های شما، به طبیعت مجتمع مسکونی خود تا چه حد است؟

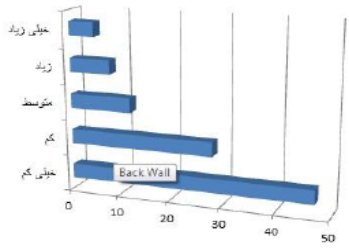

مهرگان

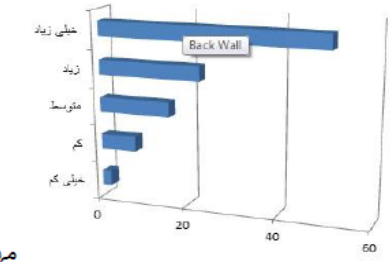

اکباتان

تاثیر وجود طبیعت، در بهبود روابط اجتماعی شما با واحدهای همسایگی مجتمع خود تا چه حد است؟

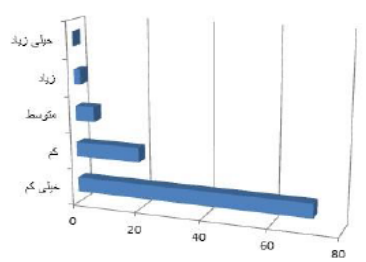

مهرگان

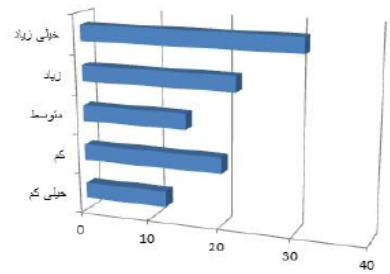

اکباتان

آیا مسیرهای دسترسی شما، به پارکینگ های مجتمع خودبا توجه به وجود حضور طبیعت جذابیتی دارد؟

مهرگان

اکباتان

نمودار ۱۱ الی ۲۰. نتایج تحلیلی پرسشنامه (ارزیابی میزان شادابی و سر زندگی در مجتمع های مسکونی)؛ ماخذ: یافته های تحقیق.

مدیریت شهری
فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۴۸ پاییز ۱۳۹۶
No.48 Autumn 2017

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-03]

نتیجه گیری و جمع‌بندی

در قسمت بالا به بررسی پرسشنامه سرزندگی و شادابی در دو مجتمع (اکباتان- مهرگان) روی آورده‌ایم. و در پی آن به تحلیل و استنتاج پاسخ ها پرداخته‌ایم. که با استفاده از نرم افزار اکسل پاسخها به حالت کمی تبدیل شده‌اند تا برای رسیدن به یک نتیجه‌گیری نهایی و همینطور ارائه طرح پیشنهادی بتوانیم تصمیم گیری کنیم. نتایج حاصل ازبررسی پرسشنامه‌ها درمجتمع اکباتان ومهرگان حاکی از تاثیر غیر مستقیم طبیعت بر حس سرزندگی ساکنین مجتمع‌ها را دارد. وهرچه میزان طبیعت درمجتمع‌های مسکونی بیشترشود باعث میشودکه افراد وساکنین باهم تعاملات بیشتری داشته و از واحدهای همسایگی خود شناخت بیشتری داشته باشند.از روی دیگرمی‌توان گفت که کودکان انرژی خود را در فضای سبز و الحاقات مربوط به آن راحتتر تخلیه می‌کنند و همچنین طبیعت بستری را جهت تفریح، نشست و ورزش کردن برای بزرگسالان شکل میدهد.که این عوامل همگی برحس سرزندگی ساکنین دخیل بوده‌است. در نتیجه مجتمع اکباتان باداشتن طبیعت زیاد ساکنین شاداب تر و سرزنده‌تر نسبت به مجتمع مهرگان که طبیعت آن کم است را دارا میباشد. با توجه به مفهوم سرزندگی و عوامل موثر بر آن، نقش طبیعت در مجتمع‌های مسکونی برای ایجاد حس سرزندگی، نقشی اساسی و غیرقابل انکار است، وجود طبیعت از جمله عوامل موثر در طراحی شهری جهت ارتقاء حس سرزندگی، آرامش محیط وکاهش روح ماشینی مدرنیته می‌باشد. از بررسی‌های به عمل آمده این مقاله در دو مجتمع اکباتان و مهرگان، این نتیجه حاصل شدکه وجود طبیعت تأثیر غیرمستقیم برحس سرزندگی ساکنین مجتمع داشته است، از این روی فرضیه ما که حضور طبیعت در مجتمع‌های مسکونی به عنوان یک فضای گردهم آورنده، باعث تعاملات اجتماعی بالاتر و درپی آن شادمانی بیشتر ساکنین درمجتمع های مسکونی می‌شود، را می‌توان مهر تائید بر صحت آزمون فرضیه دانست. در این راستا مواردی مورد پرسش قرار گرفتند که همگی این موارد به نحوی بر احساس سرزندگی افراد دخیل بودند. جوابها و نتایج حاصل از این سوالات با توجه به تحلیل واستنتاج نمودارهایی که دربالاآمده است نشان میدهد که مجتمع‌اکباتان که دارای طبیعت زیادی است، که این میزان طبیعت، تأثیر بسیار قابل توجهی برحس سرزندگی افراد در این مجتمع را داشته است. که جنبه پاسخ مثبت به اکثر سوالات از جانب ساکنین در مجتمع مذکور،این مهم را تائیدمی‌نماید. و همچنین طبیعت اندک درمجتمع مهرگان متقابلاً تأثیر بسیار کمی بر میزان حس سرزندگی ساکنین این مجتمع راداشته است. پس میتوان گفت که، بسیاری ازخانه‌ها و حیاط‌های قدیمی که امروزه تخریب می شوند به همراه آنها فضاهای سبز نیز به علت رویکرد سودگرایانه نسبت به زمین از بین می‌روند و ساختمانها وخانه‌های جدید در مجتمع‌های مسکونی بدون در نظرگرفتن به طبیعت ساخته می شوند. در خانه‌های گذشته طبیعت موجود درحیاط، نقش بسزایی در محیطهای زندگی ایفا می‌نمود. ولی امروزه طبیعت در سطح شهرها و پارکها ظاهر می‌شوند که در این صورت مشکلاتی عدیده‌ای به وجود می‌آید که عبارتند از:

۱- پارکها در دسترس همه بلوکها و واحدهای مسکونی نیستند؛

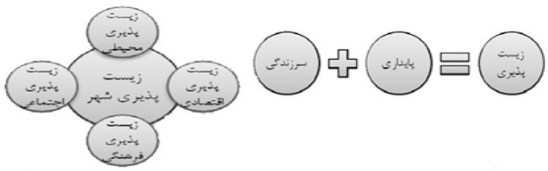
۲- باتوجه به این نکته که پارکها یک فضای عمومی شهری هستند، افراد از قشرها و فرهنگهای مختلف را می‌توان در این مکانها دید که خود این موضوع یک ناهنجاری اجتماعی‌به وجود می‌آورد. بنابراین پارکها و طبیعت‌شهری به اندازه فضاهای سبز حیاط‌ها اثربخش و موثر نخواهند بود.

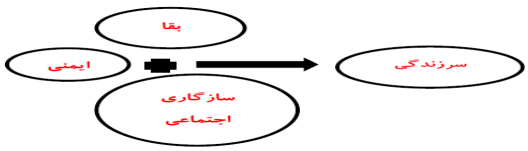
تصور می‌شود چیزی را که انسان درمعماری گذشته «وجود طبیعت در حیاط» به آن رسیده بود امروزه در مجتمع‌های مسکونی بنا به دلایلی ازدست داده است. بنابراین باید گفت که یکی از علتهای تغییرکاربری و نقش فضاهای باز در مجتمع های مسکونی «که فضای باز برای پارکینگ خودرو شده است»؛ همین فقدان طبیعت در عرصه حیاط بوده، چرا که اگر بستری جهت فضای گردهم آیی و ارتباطات محیا نشود این تعاملات به خودی خود رخ نخواهند داد. و در این صورت فضا پویایی و نشاط

مدیریت شهری
فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۴۸ پاییز ۱۳۹۶
No.48 Autumn 2017

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-03]

خـود را از دسـت خواهـد داد و بایـد گفـت کـه طبیعتهمان بسـتر بـرای تعامـلات بودهکـه امـروزه در مجتمعهـای مسـکونی از بیـن رفتـه اسـت. در ایـن مقالـه بـه ایـن خروجـی رسـیدیم کـه در مجتمعهـای مسـکونی بـا طراحـی مناسـب طبیعـت در محوطـه بـاز میتـوان نقـش گمگشـته حیـاط تعامـلات اجتماعـی درخانههـای معمـاری گذشـته را بـه نوعـی در محوطـه بـاز مجتمـع هـای مسـکونی معمـاری معاصـر احیاکنیـم و در نهایـت ایـن تعامـلات و روابـط اجتماعـی میانکاربـران باعـث ایجادحـس شـادابی و سـرزندگی سـاکنین خواهـد شـد. در کلام آخـر بایـد گفـت کـه سـرزندگی یـک مجموعـه در صـورت پایـداری بـه زیسـتپذیری مجموعـه منجـر خواهد شـد.

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-03]

منابع و ماخذ

۱- زارعی متین، حسن، احمدی زهرانی، مریم، حق گویان، زلفا، نقش دانشگاه در ایجاد عوامل موثر بر شادی (۱۳۸۸) مجله فرهنگ در دانشگاه اسلامی ۴۲/ سال سیزدهم، شماره ۲.

۲- لنگ، جان (۱۳۸۳) مترجم علیرضا عینی فر، آفرینش نظریه معماری، انتشارات دانشگاه تهران.

۳- جیکوبز، جین، (۱۳۸۶) مرگ و زندگی شهرهای بزرگ آمریکایی، ترجمه حمید رضا پارسی و آرزو افلاطونی، انتشارات دانشگاه تهران

۴- جان روس (۱۳۹۳) احیای سرزندگی فضاهای شهری، رویکردی نو در تقویت هویت ایرانی- اسلامی.

۵- لینچ، کوین (۱۳۸۱) تئوری شکل شهر، ترجمه سید حسین بحرینی، انتشارات دانشگاه تهران.

۶- پناهی، سیامک و کریمی، ارسلان (۱۳۹۴) فنگ شویی، تهران، انتشارات ادیان.

۷- سرانو، میگوئل (۱۳۶۲) با یونگ و هسه، ترجمه سیروس شیمسا، انتشارات فردوسی

۸- بل، سایمون (۱۳۸۲) منظر- الگو، ادراک فرآیند، بهناز امین زاده، تهران: دانشگاه تهران.

۹- چرمایف، سرچ؛ الکساندر، کریستوفر (۱۳۹۳) عرصه های زندگی خصوصی و زندگی جمعی، منوچهر مزینی، تهران: دانشگاه تهران.

۱۰- بانی مسعود، امیر (۱۳۹۴) معماری غرب: ریشه ها و مفاهیم،چاپ هفتم، تهران: نشر هنر معماری قرن

۱۱- زارعی، محمدابراهیم (۱۳۹۱) آشنایی با معماری جهان، چاپ دهم، تهران: نشر فن آوران.

۱۲- نایبی، فرشته (۱۳۸۱) حیاط در حیات، چاپ اول، انتشارات نزهت، تهران.

۱۳- حائری، محمدرضا (۱۳۸۸) خانه، فرهنگ، طبیعت، تهران: مرکز مطالعاتی و تحقیقاتی شهرسازی و معماری وزارت مسکن و شهرسازی.

۱۴- اکرمی، غلامرضا و زارع، فائزه (۱۳۹۲) طراحی خانه در بافت سنتی شهری، مطالعه موردی: طراحی در بافت سنتی قم، نشریه هنرهای زیبا- معماری و شهرسازی، شماره ۲.

۱۵- بهزادپور، محمد؛ عبداللهی، سعیده (۱۳۹۴) بررسی نقش حیاط در معماری گذشته ایران، کنفرانس بین المللی انسان، معماری، عمران و شهر، تبریز، مرکز مطالعات راهبردی معماری و شهرسازی.

۱۶- نصر، طاهره (۱۳۸۷) نگاهی به معماری ایران در دوره پهلوی، ماهنامه راه و ساختمان، شماره ۴۳.

۱۷- کلارک، رونالد (۱۳۸۷) نظریه پیشگیری جرم از طریق طراحی محیطی، محمدحسن جعفریان، فصلنامه مطالعات مدیریت انتظامی، سال سوم، شماره سوم.

۱۸- سید صدر، ابوالقاسم (۱۳۸۱) معماری فضای سبز (محوطه سازی)، تهران، سیمای دانش.

۱۹- خستو، مریم و سعیدی رضوانی، نوید (۱۳۸۹) نشریه هویت شهر، سال چهارم، شماره ۶.

20- www.maskanqazvin.ir/home-sales-view/id/32 Landry، Charles، (2000)."Urban Vitality: A New Source of Urban Competitiveness"، Prince ClausFund

21- en.wikipedia.org/wiki/Ekbatan

22- anqazvin.ir/home-sales-view/id/32

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-03]

مدیریت شهری
فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۴۸ پاییز ۱۳۹۶
No.48 Autumn 2017

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-03]